

**ОСТАП ТЕРЛЕЦЬКИЙ – ПРЕДСТАВНИК ГАЛИЦЬКОГО
НАРОДОВСТВА 70 – 90 РОКІВ ХІХ СТОЛІТТЯ
(У ПОШУКАХ ПОЛІТИЧНОГО ІДЕАЛУ)**

У статті аналізуються суспільно-політичні погляди О.Терлецького, який став виразником громадівської демократії в Галичині останньої третини ХІХ ст. У його роботах знайшли відображення погляди галицького народовства на інститути політичної влади, майбутнього суспільного устрою та ставлення до конституційних основ австрійської влади у Галичині. Погляди О.Терлецького еволюціонували в бік радикалізму. Зміни у громадсько-політичному житті Галичини він пов'язував з діяльністю РУРП, високо цінував зв'язки українців Галичини з підросійською Україною, з М.Драгомановим.

Ключові слова: Остап Терлецький, галицьке народовство, громадсько-політичне життя, РУРП.

Перші оцінки громадсько-політичної та наукової діяльності О.Терлецького були дані вже його сучасниками і, зокрема, Іваном Франком, Володимиром Гнатюком та ін. [24; 3], а впорядкування та опис рукописної спадщини здійснив М.Павлик [17]. У радянській історіографії, починаючи від 20 – 30-х рр. ХХ ст., творчість О.Терлецького не була окремим напрямком дослідження. Зміни настали з другої половини 50-х рр. ХХ ст., на що вплинули соціокультурні умови радянського суспільства епохи “хрущовської відлиги”. З'являються праці про видатних представників революційної демократії І.Франка, М.Павлика та ін. [2; 14; 26; 6; 5; 11; 15; 7]. В контексті історії “Руської Трійці” досліджувалася праця О.Терлецького “Літературні стремління галицьких русинів від 1772 до 1880 рр.” [18, 151]. У 80-х рр. ХХ ст. зацікавлення до наукових інтересів О.Терлецького виявив С.Кіраль, який написав працю

“Стежки Остапа Терлецького” [10]. Ці дослідження були здійсненні у добу панування марксистської ідеології. А тепер настав час переглянути тодішні наукові концепції, які розроблялися під тиском партійних органів.

Метою цієї статті є показати особу О.Терлецького як представника галицького народовства, яке, хоча й знайомилось у 70-х рр. XIX ст. із соціалістичними ідеалами, залишалось назагал на народовській платформі, а у 90-х рр. XIX ст. почало схилятися до радикального табору і новоутвореної РУРП.

О.Терлецький (1850 – 1902) належав до когорти відомих галицьких діячів 70-х – 90-х років XIX ст., які, представляючи народовську течію, обстоювали українську національну ідею у суспільно-політичному житті Галичини (В.Барвінський, О.Барвінський, В.Навроцький, Ю.Романчук, О.Огоновський). Навчаючись у 70-х рр. XIX ст. у Львівському та Віденському університетах, він був ініціатором створення народовських молодіжних організацій, а у 1874 – 1877 рр. очолив віденську студентську організацію “Січ”.

Поступово в “Січі” виділяються два різні напрями: однодумці Л.Цеглинського і С.Подолінського залишалися на старих галицько-народовських позиціях, а О.Терлецький очолив новий напрям, який критично ставився до принципів народовства.

Оцінку галицької дійсності і самої “Січі” Терлецький дав у виступі на зборах цього товариства в 1873 році [19, 216]. Критикуючи “народовську” молодь, він говорив: “Виплекана на твердих основах галицько-руської моральности, вона не потребує ані європейського образования, ані розуміння питань теперішньої історії... цілі армії соціалістів пруться на всіх кінцях Європи до радикальної переміни всіх відносин людського життя і те все мусить відізватись в закутках нашої богобоязливої Галичини” [24, 20].

Остап Терлецький викривав також рутенство галицької москвофільської молоді, дорікав їй за те, що вона живе “не для роботи, а для відпочинку”, прикривається “плащиком патріотизму, затикаючи дірки там, де не вистачає логіки” [24, 20]. У 1873 році він зустрівся у Відні з М.Драгомановим [4, 13], який також домагався

надати “Січі” наукового напрямку; для цього передплатили видання наукового спрямування. Тому для “Січі” передплатили такі видання: “Киевский телеграф”, “Вестник Европы”, “Древняя и новая Россия”, “Отечественные записки”, “Дело” [II, 32 – 34].

В одному з листів до М. Драгоманова Терлецький повідомляв: “Читальню на рік, від жовтня 1875 до жовтня 1876 року хочемо упорядкувати так, щоби були в ній найважливіші слов’янські газети і хоть трохи найважливіших книжок про етнографію, історію та літературу” [II, 42]. “Молодіж Січова дуже щиро взялась до наукової праці, – заложився клуб математиків і фізиків, заложився клуб медиків” [II, 21].

Остап Терлецький у виступах на зборах “Січі” постійно порушував соціально-політичні та економічні питання життя українського народу, адже “що варті літературна, як і політична незалежність без незалежності економічної?” [IV, 28]. Однак “Січ”, незважаючи на всі зусилля М. Драгоманова і О. Терлецького, не стала суспільно-політичним центром галичан. Пізніше М. Драгоманов писав, що “Січ” зовсім не виправдала надій, “вона могла би зробити набагато більше для всього українського народу і для слов’ян в цілому” [13, 110]. Співробітництво О. Терлецького з М. Драгомановим у “Січі” та їхня дружба мали велике значення як для Терлецького, так і для його віденських студентів-українців.

За посередництва М. Драгоманова і С. Подолинського, О. Терлецький як представник галицького студентства 1874 р. брав участь в археологічному з’їзді в Києві, де мав нагоду познайомитись із багатьма російськими та українськими вченими, науковцями зарубіжних країн, членами напівлегальних Київської та провінційних “громад”, налагодив пересилання літератури, періодичних видань для студентських бібліотек у Львові і Відні [9, 59].

О. Терлецький був у захваті від археологічного з’їзду і його результатів. У листі до М. Бучинського від 3 вересня 1874 року він поділився враженнями від з’їзду і просив переслати цього листа для ознайомлення В. Навроцькому у Львів. Він висвітлив цікаві моменти взаємин між Східною Україною і Галичиною, накреслив план докорінного поліпшення громадської роботи, прагнув перевести суспільне життя “на київську дорогу”. З цією метою Терлецький

доручав М.Бучинському організувати студентську громаду в Станіславі, В.Навроцькому і А.Січинському – у Львові і пропонував конкретні заходи налагодження роботи в “Січі” [I, 74 – 78]. Під впливом знайомства з М.Драгомановим він переходить на соціалістичні позиції.

Центральним для О.Терлецького стало вирішення соціально-політичних питань, реалізацію яких він пов’язував зі зміною політичного укладу австрійського суспільства. В 70-х рр. ХІХ ст. політичний ідеал О.Терлецького базувався на громадівській демократії, пов’язувався із соціально-політичним визволенням робітничого люду і селянства, чиї активні дії були спрямовані на захист власних прав і свобод [22, 59]. Найвища політична мета О.Терлецького випливала із близькості його поглядів та федералізму М.Драгоманова і С.Подолінського, до розроблених ними засад громадівського соціалізму. Добре розумів О.Терлецький і те, що тільки при наявності у робітників політичних прав можлива організована боротьба. Політична свобода повинна передувати створенню політичних організацій за німецьким чи англійським взірцем. О.Терлецький приділяв головну увагу саме політичній свободі і використанню її у політичній боротьбі. Очікувати допомоги від ліберального чи консервативного уряду означало згаяти час, оскільки влада ніколи не переймається вимогами, нестатками народу. Терлецький закликав робітників покладатись на себе, на власні сили [22, 78 – 79].

Визначаючи головну роль у розвитку соціально-політичної боротьби за політичними свободами, Терлецький твердив: “Значення проявлення політичного життя робітників Австрії полягає ще й у тому, що відкидає національну ворожнечу, яку розпалює уряд, і ставить на перше місце соціальне питання, даючи можливість робітникам успішніше захистити свою працю і права” [22, 79].

Майже усі тогочасні селянські рухи закінчувалися тим, що селяни “потрапляли в прихвостки то до лібералів, то до консерваторів”; це пояснюється політичною відсталістю галицьких селян. Тільки незначна частина селян зрозуміла, що порятунок залежить безпосередньо від них самих, у боротьбі за свої права [14, 9].

все, навіть молоде життя. Все росте, і наші крила ростуть, і все ж таки вони коли-небудь виростуть, і будемо ми літати від Карпат до Чорного моря і слава наша лунатиме в найвіддаленіших куточках світу” [21, 162]. Як бачимо, Терлецький відбив прагнення галицьких русинів до єдності з братами-українцями в єдиній державі.

Не залишались поза критикою і “реакціонери-народовці”, які сліпо поклонялись минулому українського народу. Терлецький писав, що “все, в чому вони шукали опори в минулому, з чого черпали теми для своїх літературних праць і принципи політичної програми – були мертвими” [21, 167]. Водночас він віддавав належне відстоюванню “національної і культурної індивідуальності” [12, 259 – 261].

Як бачимо, Остап Терлецький відстоював таку державно-правову систему, яка забезпечуватиме політичну, економічну, національну свободу народу. Створити таку державу можна шляхом боротьби за політичні права і свободи. Його ідеалом була демократична республіка, в якій гарантуватимуться політична і соціальна рівність народу, широкого розвитку набуде самоврядування “громад” і національностей [24, 32 – 33].

Підсумовуючи сказане, відмітимо спільність рис і прагнень Терлецького з революціонерами-демократами 70 – 90-х років XIX століття. Зaslугою його є критика соціального і державно-правового ладу австрійської монархії, викриття зрадництва “москвофілів” і “народовців”.

“Молоді радикали” в переважній більшості вважали себе марксистами, але головною рисою їхньої програми була вимога національної автономії [23, 26]. Однак, як зазначає Дж.Химка, український радикальний рух прагнув до секуляризації українського суспільства й культурного життя та поборював греко-католицьку церкву й духовенство, яке тоді відіграло провідну роль у Галичині [25, 245].

Певні зміни у громадсько-політичному житті Галичини О.Терлецький пов’язував з утворенням у 1890 р. Русько-української радикальної партії. Партія виникла на противагу русофільській і народівській течіям, які у 60-х рр. XIX ст. були головними у політичному житті галицького суспільства. Близькість позицій О.Терлецького до новоутвореної партії впливала з того, що РУРП

сформувалася з молодіжних гуртків, які утворилися у Галичині наприкінці 70-х років XIX ст. під впливом М. Драгоманова. Ініціаторами заснування партії були І. Франко, М. Павлик, В. Будзиновський, Є. Левицький, Я. Данилович, К. Трильовський та ін. [20, 9]. Терлецькому імпонувало те, що діячі РУРП були виразниками інтересів і прагнень селянства, і водночас стверджували, що працюють для “відродження Русинів у всіх частих руської землі”. На відміну від русофілів, які асоціювали себе з “усією Руссю”, із “панруським” чи “руським простором”, керівництво РУРП вкладало в термін “руська земля” розуміння “українська земля”.

Отже, оскільки партія пов’язувала початок своєї роботи з українським національним рухом на Наддніпрянщині та діяльністю Михайла Драгоманова, то розцінювала появу РУРП як наслідок зв’язку прогресивних українців Галичини з підросійською Україною.

Перспективним напрямом вивчення діяльності О. Терлецького періоду 90-х років XIX ст. залишається з’ясування його державно-правових поглядів і ставлення до новоутворених політичних партій та уруповань.

I. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІА України у Львові). – Ф. 152. – Оп. 2. – Спр. 14417. – Арк. 74 – 78.

II. ЦДІА України у Львові. – Ф. 663. – Оп. 2. – Спр. 83. – Арк. 21; 32 – 34; 42.

III. Львівська Національна бібліотека НАН України ім. В. Стефаника, відділ рукописів, – Спр. 77/13. – Арк. 26; 29 – 30.

IV. ЛНБ НАН України ім. В. Стефаника. В.Р. – Спр. 77/17. – Арк. 28 – 29.

1. Біжучі відомості // Вольное слово. – 1882. – № 41. – 16 с. Підпис: Редакція.

2. Брагінець А. Філософські і суспільно-політичні погляди Івана Франка. – Львів: Кн.-журн. вид-во, 1956. – 412 с.

3. Гнатюк В. Національне відродження австро-угорських українців (1772–1880). – Відень: Накладом “Союза визволення України”, 1916. – 65 с.

4. Грушевський М. До некрологу Остапа Терлецького // ЗНТШ. – Львів, 1902. – Т. 46. – С. 1 – 15.

5. Дей О. І. Українська революційно-демократична журналістика. – К.: Вид.-во АН УРСР, 1959. – 492 с.

6. Денисюк І. О. Михайло Павлик. – К.: Держлітвидав УРСР, 1960. – 169 с.

7. Заславський Д., Романченко І. Михайло Драгоманов (1841 – 1895). Життя і літературно-дослідницька діяльність. – К.: Держлітвидав УРСР, 1964. – 199 с.

8. Заневич І. Літературні стремління галицьких русинів від 1772 до 1872 рр. // Життя і слово. – 1895. – Т.3. – Кн.І – Ш. – С.99 – 461.

9. Злупко С. М. М.П. Драгоманов і розвиток прогресивної суспільної думки в Галичині // Український історичний журнал. – 1966. – №9. – С. 59 – 71.

10. Кіраль С. Стежки Остапа Терлецького // Жовтень. – 1984. – №12. – С.93 – 95.

11. Колесниченко Н. Новими шляхами. – К.: Кн.-журн. вид, 1959. – 455 с.

12. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців. 1848 – 1914 рр. На підставі споминів і документів – Львів: Наклад власний, 1926. – Ч.1. – 432 с.

13. Лисенко О. Я. Остап Терлецький // Жовтень. – 1959. – №5. – С.107 – 117.

14. Манденко П.Т. Суспільно-політичні погляди М.Павлика – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – 188 с.

15. Наші оклики // Вольное слово. – 1883. – №56. – С.7 – 10. Підпис: Редакція.

16. Нечиталюк М. Буковинський Кобзар. – Львів: Кн.-журн. вид, 1963. – 95 с.

17. Павлик М. Опис рукописної спадщини О. Терлецького. Бібліотека НТШ // ЗНТШ. – 1903. – Ч.13. – С.1 – 63.

18. Пронюк Є. В. Ідеологічна боротьба в Галичині 70-х років XIX століття у висвітленні радянських дослідників // З історії філософської думки на Україні. – К.: Наук. думка, 1965. – С.149 – 158.

19. Сокурєнко В. Г. Демократические учения о государстве и праве на Украине во второй половине XIX века. – Львов: Изд.-во Львовского университета, 1966. – 265 с.

20. Сухий О. Національна ідея в програмах та діяльності українських політичних партій Галичини (кін. XIX – поч. XX ст.). – Львів: Вид-во ЛНУ, 1998. – 265 с.

21. Терлецький О. Галицько-руське письменство 1848 – 1865 рр. // Літературно-Науковий Вісник. – 1903. – Т.24. – Кн.10 – 12. – С.1 – 175.

22. Терлецький О. Робітницька плата і рух робітницький в Австрії в останніх часах // Світ. – 1881. – Ч.3 – С.57 – 59; Ч.4 – С.76 – 79.

23. Українська суспільно-політична думка в XX столітті. Документи і матеріали. – Сучасність. – 1993. – №1. – С.25 – 39.

24. Франко І. Др. Остап Терлецький. Спомини і матеріали // ЗНТШ. – Т.50. – Кн. VI. – С.1–64.

25. Химка Дж. Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму в Галичині (1860 – 1890 рр.). – К.: Основа, 2002. – 328 с.

26. Ящук П. Михайло Павлик. Літературно-критичний нарис. – К.: Держлітвидав УРСР, 1959. – 144 с.

Тамара Романив. Остап Терлецький – представитель галичского народовства 70 – 90 годов XX века (в поисках национального идеала). В статье анализируются общественно-политические взгляды О.Терлецкого, который стал выразителем громадской демократии последней трети XIX в. в Галичине; в его работах нашли отображение взгляды галичского народовства на институты политической власти, будущий общественный строй, отношение к конституционным основам австрийской власти в Галичине. Взгляды О.Терлецкого эволюционировали в сторону радикализма. Изменения в общественно-политической жизни Галичины он связывал с деятельностью РУРП, высоко ценил связи украинцев Галичины с подросийской Украиной и М. Драгомановым.

Ключевые слова: Остап Терлецький, галичское народовство, общественно-политическая жизнь, РУРП.

Tamara Romaniv. Ostop Terletsyki – the representative of Galicia's Narodovstvo stream in 70 – 90s of the XIX th. (in the search of the national ideal). The article deals with the analysis of social political views of O. Terletsyki who was the leader of social democratic steam of the last quarter of the XIX th in Galicia. In his views the institutes of political power, a new social system and constitutional bases of Austrian government in Galicia are observed. The views of Terletsyki have their evolucion into political life of Galicia he binds with the activity of Russian-Ukrainian Radikalna Party. He also gives a great preference to the cooperation between Galicia and underussian Ukraine and M. Drahomanov.

Key words: Ostop Terletsyki, last quarter Galicia, social and political life, RURP.